

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education

6/3, 240-250

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 19.08.2025

Makale Kabul Tarihi: 09.09.2025

Şen, N. (2025). Eski Uygur hukuk vesikalarındaki belirtili tamlamalar. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 6(3), 240-250.
<http://dx.doi.org/10.46321/bugu.1202>

ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARINDAKİ BELİRTİLİ TAMLAMALAR*

Öğr. Gör. Dr. Nazmi ŞEN

Balıkesir Üniversitesi nazmi.sen@balikesir.edu.tr ORCID

Öz

Eski Uygur Hukuk Vesikaları Turfan ve çevresinde oluşturulmuş eski Uygur sosyal, kültürel ve ticari hayatı konularında birçok bilgi barındıran belgelerdir. Eski Uygur Türkçesi ile yazılmış / aktarılmış külliyat içerisinde din dışı konularda yazılmış metinler arasında sınıflandırılan vesikalar dil incelemeleri için ilgi çekici dokümanlar arasında yer almaktadır.

Bu çalışmanın amacı “Eski Uygur Hukuk Vesikalarının Söz Dizimi” konulu doktora tezinde “Kavram İlişkileri” başlığı altında değerlendirilen belirtili tamlamaları dikkate sunmaktır. Belirtili isim ve belirtili sıfat olmak üzere iki ayrı yapıda bulunan belirtili tamlamaların belirten ile belirtilen arasında özel ve geçici bir ilişki kurduğu saptanmıştır. Bulgulara ulaşmada doküman incelemesi yönteminden yararlanılmıştır.

Belirtili isim tamlamalarında belirten ve belirtilen eklerinin işaretli olarak da kullanıldığı; belirtili sıfat tamlamalarının kuruluşunda işaret, aitlik, soru, sayı, belirsizlik sıfatlarından ve belirtme sıfat-filinden yararlanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Eski Uygur Hukuk Vesikaları, belirtili isim tamlaması, belirtili sıfat tamlaması.

POSSESSIVE CONSTRUCTIONS IN OLD UYGHUR LAW DOCUMENTS

Abstract

Old Uyghur Law Documents are documents containing a lot of information about the old Uyghur social, cultural and commercial life created in Turfan and its surroundings. Documents classified as texts written on non-religious topics within the corpus written / translated in Old Uyghur Turkish are among the most interesting documents for linguistic studies.

The purpose of this study is to present the specified phrases evaluated under the heading “Conceptual Relationships” in the doctoral thesis titled “The Syntax of Old Uyghur Law Documents.” It has been determined that possessive constructions, which consist of two separate structures, namely definite nouns and definite adjectives, establish a special and

* Bu makale, Bursa Uludağ Üniversitesinde Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ danışmanlığında Nazmi ŞEN tarafından hazırlanan *Eski Uygur Hukuk Vesikalarının Söz Dizimi* (2022) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

provisional relationship between the modifier and the defined. Document analysis was used to reach the findings.

It has been concluded that in the formation of definite possessive compound which use the modifier and defined suffixes without markers, in the construction of definite adjectival construction, demonstrative, possessive, interrogative, numerical, indefinite adjectives and the definite participle are used.

Keywords: Old Uyghur Law Documents, definite possessive compound, definite adjectival construction.

Ø. Giriş

19. yüzyıldan itibaren araştırmacılar tarafından Orta Asya bölgesine yapılan bilimsel geziler sonucunda eski Türk dili ve kültürüne ait taşlara kazınmış (eski Türk yazıtları) veya kâğıda yazılmış (dinî ve din dışı konuları içeren eserler) belgeler gün yüzüne çıkmıştır. Eski Türkçe araştırmaları için başlangıç teşkil eden söz konusu keşiflerden sonra bulunan metinlerin okunmasını / incelenmesini kapsayan çalışmalar günümüzde de sürdürülmektedir.

Türk dili tarihinde Eski Türkçe Dönemi Köktürk ve Eski Uygur Türkçesi olmak üzere birbirini takip eden iki ayrı devirden oluşmaktadır. II. Türk Kağanlığı ile özdeşleşen yazıt dikme geleneği kağanlığın yıkılışıyla birlikte Ötüken Uygur Kağanlığı Dönemi'nde de bir önceki devre göre daha seyrek biçimde devam etmekle birlikte söz konusu kağanlığın Kırgızlar tarafından yıkılmasıyla ortaya çıkan yeni politik düzende bu gelenek sonlanmıştır. Değişen iklim, coğrafya ve toplumsal düzen beraberinde yeni dinleri, yeni alfabeyi ve de daha zengin bir edebiyatı beraberinde getirmiştir.

Dinî ve din dışı konularda yazılmış eski Uygur eserleri olarak iki ana başlık altında toplanabilecek metinlerin dinî özellik gösterenlerinin geneli başka dillerden Türkçeye aktarılmıştır. Budizm, Manihaizm, Hristiyanlık ve İslamiyet etkisinde oluşturulmuş eserlerin yanında özel mektuplar, gök bilim, takvim ve yıldız falı üzerine metinler, büyü kitapları, sağlık bilgisi üzerine metinler, atasözleri ve duvar yazıları gibi din dışı konularda yazılmış belgeler de bulunmaktadır (Tezcan, 1978, s. 271-323; Ercilasun, 2004, s. 242-263; Alyılmaz, 2015, s. 182-216).

Eski Uygur Hukuk Vesikaları (EUHV) eski Türk dili ve kültürüne ait özel adlar, kültürel değerler, damga ve nişanlar, kalıplaşmış dil öğeleri gibi öğeler barındırdığı için önem arz etmektedir. Giriş, gelişme ve sonuç bölümleri olan profesyonel biçimde düzenlenmiş belgeler içeriklerine göre Satış (Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo), evlat edinme (Ad), rehin verme (PI), azat etme (Em), vasiyetler (WP), karışık belgeler (Mi) olarak sınıflandırılmıştır (Yamada, 1993). Belgeler genellikle aynı sisteme göre düzenlenmiştir. Giriş bölümünde belgenin düzenlendiği tarih ve taraflar yer alırken; gelişme bölümünde belgenin düzenlenme sebebi, bedelin tespiti, tespit edilen bedelin ödeme şartları, anlaşmadaki eylemin gerçekleştirilmemesi durumunda tarafların kefillerinin adları, anlaşmaya itirazda bulunma ihtimali olan kişilerin belirtilmesi, anlaşmayı bozmak isteyenlere uygulanacak cezalar yer almıştır. Sonuç bölümünde ise anlaşma yapan taraflar, şahitler ve belgeyi düzenleyen kişilerin adlarıyla beraber mühür veya imzalar bulunmaktadır (Arat, 1987, s. 533-534).

Bu çalışmanın konusunu EUHV'deki "belirtili tamlamalar" oluşturmaktadır. Belirtili tamlamalar: en az iki parçadan oluşan söz öbekleridir. Adların / kavramların birbiriyle kurdukları ilişki biçimlerine göre belirtili isim ve belirtili sıfat tamlaması olarak sınıflandırılacak bu tamlamaların öğelerinin (belirten ve belirtilen) arasındaki ilişki geçici ve özeldir.

1. Yöntem

Çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem belgesel tarama, gözlem veya doküman incelemesi / analizi gibi kavramlarla da karşılanmaktadır (Seggie ve Bayyurt 2015, s. 283). İnceleme için N. YAMADA vd. (1993) tarafından yayınlanan EUHV metinleri tercih edilmiştir. Metinleri neşreden W. RADLOFF ve S. MALOV (1928), L. V. CLARK (1975), M. SAYIT ve İ. YÜSÜP (2000), B. KESKİN (2020) gibi diğer araştırmacıların çalışmalarından da yararlanılmıştır.

Tespit edilen belirtili tamlamalar cümle içerisinde bağlamdan koparılmadan Türkiye Türkçesine aktarılarak dikkate sunulmuştur. Belgelerin kısaltmaları ve satır numaraları YAMADA'nın tasnifine uygun şekilde parantez içinde gösterilmiştir.

2. Bulgular

Eski Türkçe Dönemi'nden itibaren adlar aralarında geçici ve özel bir ilişki kurarak (belirten ve belirtilen yapısı çerçevesinde) belirtili isim ve belirtili sıfat tamlamaları oluşturmuşlardır. EUHV'de tespit edilen belirtili tamlamalar aşağıda dikkate sunulmuştur:

2.1. Belirtili İsim Tamlamaları

“(sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki” kuruluşundan oluşan belirtili isim tamlamalarında belirten ve belirtilen öge arasındaki ilişki özel ve geçicidir. EUHV'de tespit edilen belirtili isim tamlamaları şu başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

1. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki.
2. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + Ø + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki.
3. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + Ø + Ø.
4. Ø + Ø (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki.

2.1.1. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki

men+in̄ aқа+m ini+m urug+um tugmış+ım onluқ+um yüzлүк+üm alımçı+m birimçi+m: benim ağabeyim, kardeşim, akrabam, oğlum, onluğum, yüzlüğüm, alacaklım, vereceğim

meniң aқam inim urugum tugmışım onluқum yüzлүкүм alımчım birimчим kim kim me bolup çam çarım kılсарlar bu men satmış kişiye miñ yıl түмен күнке tegi bedrüz erklig bolzun: benim ağabeyim, kardeşim, akrabam, oğlum, onluğum, yüzlüğüm, alacaklım, vereceğim her kim olursa itiraz etseler benim sattığım kişiye bin yıl on bin güne dek Bedrüz sahip olsun (Sa 29 / 9-10).

bu yir+niң irt+i birt+i: bu yerin irti birti (vergisi)

bu yirniң negü y(i)me irti+Ø birti+Ø yok: Bu yerin herhangi bir (vergisi) yok (Sa 06 / 20-21).

alp (taş) sinkur saңun+uң yir+i+Ø: Alp (Taş) Sinkur Sangun'un yeri

alp (taş) sınқur sangunnuң yiri adırar: Alp (Taş) Sınқur Sangun'un yeri ayırır (Sa 01 / 7-8).

2.1.2. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + Ø + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki

küz+Ø yañ+ı+Ø+da: *güz başında*

bu on t(e)ñ kepezni **küz yañıda** başı taşı birle birür men: *bu on teng pamuğu güz başında tamamiyle vereceğim* (RH 04 / 5-6-7).

koço il+Ø beget+leri+ñ+e: *Koço il(i) beylerine*

şazın+Ø ulug+lari+ñ+a: *dini öğreti danışmanlarına*

koço il beg(e)tleriñe ançasılarka **şazın uluglarıña** ...: *Koço il(i) beylerine, müfettişlerine, dini öğreti danışmanlarına* ... (Em 01 / 2-3).

süt+Ø sevinç+i+Ø: *yetiştirme bedeli*

it yıl bir y(i)rminç ay altı otuzka maña kaytsu tutunğa yunlaklık t(a)var k(e)rgek bolup titsu atl(i)g oglumni çintsu ayakğa tegimligke **süt sevinçi** yarım yastuk alıp ogulluk birtim: *Köpek yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi altı(sın)da bana Kaytsu Tutun'a kullanmak için hayvan gerek olup Titsu adlı oğlumu saygıdeğer Çintsu'dan yetiştirme bedeli yarım yastık alıp evlatlık verdim* (Ad 01 / 1-4).

2.1.3. (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + Ø + Ø

beki+niñ baçaqnıñ yir+Ø+Ø: *Beki'nin Bacak'ın yer(i)*

tagtın yıñak **bekiniñ baçaqnıñ yir** adırar: *Kuzey tarafından Beki'nin (ve) Bacak'ın yer(i) ayırır.* (Sa 07 / 19-20).

basa togrıl+niñ borluğ+Ø+Ø: *Basa Togrıl'ın üzüm bağı*

öñdün yıñak **basa togrılınıñ borluğ** adırar: *Doğu tarafından Basa Togrıl'ın üzüm bağı ayırır* (Sa 05 / 8).

toyınçoğ+niñ açmış yir+Ø+Ø: *Toyınçok'un açtığı yer*

toyınçoğnıñ açmış yir adırar: *Toyınçok'un açtığı yer ayırır* (Sa 08 / 9).

2.1.4. Ø + Ø (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki

Ø+Ø+antaķı aķa+m ini+m tugmış+ı+m ķataş+ı+m: *oradaki ağabeyim kardeşim çocuklarım akrabalarım*

antaķı **aķam inim tugmışım ķataşım** kim kimme bolup talaşmasunlar: *Oradaki ağabeyim kardeşim çocuklarım akrabalarım birbirleriyle kavga etmesinler (ihtilafa düşmesinler)* (Mi 28 / 11-12).

Ø+Ø+içi+miz ini+miz ķam+ı+z ķadaş+ı+mız ogul+u+mız kız+ı+mız: *(bizim) ağabeyimiz küçük erkek kardeşimiz akrabamız oğlumuz kızımız*

içimiz inimiz ķamız ķadaşımız ogulumız kızımız ayıtmazun istemezün: *ağabeyimiz, küçük erkek kardeşimiz, akrabamız, oğlumuz, kızımız bir şey söylemesinler istemesinler* (Sa 03 / 12-13).

Ø+Ø+sav+lari: *(onların) sözleri*

bu qarabaşıq ayıtsar isteser **savları** yorımızun: *bu köleyi sorarlarsa isterlerse sözleri geçersiz olsun* (Sa 11 / 11-12).

Ø+Ø+söz+ler+i+miz: *(bizim) sözlerimiz*

çamlasalar **sözlerimiz** yorımızun: *itiraz ederlerse sözlerimiz geçersiz olsun* (Mi 24 / 10-11).

2.2. Belirtili Sıfat Tamlamaları

İsimleri (varlıkları) aitlik, işaret, sayı, soru, belirsizlik ve diğer yönlerden belirten sıfatlara belirtme sıfatları; bu sıfatların isim / isim gruplarıyla oluşturdukları tamlamalara da belirtili sıfat tamlaması adı verilmiştir (Alyılmaz, 1994, s. 118). Bir iletişim ortamında aynı türden birden fazla nesne varsa ve bunlardan bir tanesi bir niteliğiyle diğerlerinden ayrılıyorsa, bu nitelik o nesneyi türdeşleri karşında belirli kılar (Şen, 2022, s. 62).

Belirtili isim tamlamalarında olduğu belirtili sıfat tamlamalarında da belirtme sıfatları ile niteledikleri adlar arasındaki ilişki geçicidir. EUHV’de belirtili sıfat tamlamaları aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilecektir:

1. İşaret sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim
2. Aitlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim
3. Soru sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim
4. Sayı sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim
5. Belirsizlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim
6. Belirtme sıfat-fiili + (sıfatlarıyla birlikte) isim

2.2.1. İşaret sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

Varlıkları işaret etme yoluyla belirten adlar işaret sıfatı görevinde kullanılmaktadır. EUHV’de *bu* işaret sıfatının isimleri işaret yoluyla belirttiği görülmektedir:

bu yir: *bu yer*

adırar **bu yirke** miñ yıl tümen künke tegi alp taş sangun erklig bolzun: *Bu yere bin yıl on bin güne dek Alp Taş Sangun sahip olsun* (Sa 01 / 10-11).

bu sav: *bu söz*

bu savda tanuq içim er: *Bu sözde tanık İçim Er(dir)* (Lo 17 / 7).

bu tamga: *bu damga*

bu tamga men titsunuñ ol: *Bu damga ben Titsu’nundur* (Ad 01 / 22).

bu bitig: *bu senet, belge*

bu bitig tuta kutlug taş qorsuz bolzun: *Bu belge(ye) sahip olarak Kutlug Taş sorumlu olmasın* (Sa 02 / 19-20).

bu bir yastuq: *bu bir yastuk*

bu bir yastuq biş sıtır kümüşüg bitig kılmış kün üze men basa togrıl tükel birtim men: *bu bir yastuk beş sıtır gümüşi senet yapıldığı günde ben Basa Togrıl tamamen verdim* (Sa 05 / 5).

2.2.2. Aitlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

Söz konusu tamlama EUHV’de aitlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim veya aitlik sıfatı + Ø yapısında tespit edilmiştir.

içinteki yir: *içindeki yer*

bu dört sıçı **içinteki yir**ke miñ yıl tümen künke tegi toyınçog erklig bolzun: *bu dört sınır içindeki yere bin yıl on bin güne dek Toyınçog sahip olsun* (Sa 08 / 12-13).

çuküteki yirim(i)z: *Çukü’deki yerimiz*

ud yıl bir y(i)g(i)rminç ay y(i)g(i)rmike bizige ozmış togrılka tükelke yunlaklık böz k(e)rgek bolup **çuküteki yirim(i)z**ni aniçük içike toguru tomlıtu sattım(ı)z: *Sığır yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi iki(sin)de bize Ozmuş Togrıl’a (ve) Tükel’e kullanmak için pamuk gerek olup Çukü’deki yerimizi Aniçük İçi’ye doğrudan sattık* (Sa 07 / 1-2-3).

taysaŋtaķı on altı er kömer borluķ: *Taysan’daki on altı amelelik üzüm bağı*

atamnıñ maña ülüşte teggen **taysaŋtaķı on altı er kömer borluķta** maña teger ... : *Babamdan bana mirastan düşen (kalan) Taysan’daki on altı amelelik üzüm bağından bana kalan ...* (Sa 11 / 3-4).

evteki + Ø: *evdeki (kimseler)*

inim suryaşiri **evtekiler** bile köni birzünler: *küçük kardeşim Suryaşiri, evdekiler ile birlikte doğru bir şekilde versinler* (Lo 13 / 10-11-12).

2.2.3. Soru sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

EUHV’de *ķayu*, *neçe* ve *negü* kavram işaretleri kullanılarak isimler soru sözcükleri ile belirtilmiştir.

ķayu kişi: *hangi kişi*

ķayu kişi kitser biz ...: *hangimiz gidersek ...* (Mi 09 / 3).

neçe oğlan: *kaç çocuk*

neçe oğlanlarım bolsa ol oğlanlar birle teñ öñ ülüş kopu birürmen: *kaç çocuğum olursa o çocuklar ile eşit payı(n) hepsini veririm* (Ad 03 / 16-17-18).

negü kalan: *ne kadar toprak vergisi*

bu künthe kin **negü** yme kalan basıg bolsar üçegü kalanmızķa üleşip birür biz: *Bu günden sonra ne kadar toprak ve basıg (vergisi) varsa üçümüz kalanımızı (vergimizi) ekleyip paylaşip (bölüşüp) veririz* (Mi 05 / 7-8-9).

2.2.4. Sayı sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

Türkçe bilinen tarihi boyunca, yaygın olarak, sentaktik, morfolojik (üç yigirmi, on artukı üç, on üç vb.) fonetik ve grafik değişikliklere bakılmaksızın, kemiyet ve kemiyete bağlı ifadelerinde onlu (decimal) sistemi kullanmıştır (Gemalmaz, 2010, s. 328).

EUHV’de birler basamağı: “bir, iki, üç, dört, biş, altı, yiti, sekiz, tokuz”, onlar basamağı “on, yegirmi, otuz, kırk, elig ...”, yüzler basamağı “yüz, üç yüz, biş yüz ...” binler basamağı “miñ, dört miñ” ve on bin “tümen” kavram işaretleriyle karşılanmıştır. Belge tarihlerinde, kağıt paranın veya madenin değerini belirlemede, köle yaşlarında, asıl sayı sıfatları kullanılırken sıra sayı sıfatları özellikle belgenin hazırlandığı ayı veya günü belirli kılmak için işlevsel olarak

kullanılmıştır. Birden fazla kişiyi işaret etmek için /+AgU/ isimden isim yapma ekinin sayılara eklenmesiyle ortaya çıkan yapı topluluk sayı sıfatı göreviyle EUHV’de yer almıştır. Ayrıca II. Türk Kağanlığı Dönemi’nde dikilmiş yazıtlarda kullanılan “bir üst onlu sistemin” (iki y(i)g(i)rmi: on iki Lo 08 / 1, üç otuz: yirmi üç Sa 03 / 1, biş y(i)g(i)rmi: on beş Sa 19 / 1) şeklinde belgelerde de izlerine rastlanmaktadır.

biş yüz yastuk: *beş yüz yastuk*

biş yüz yastuk çao kaldı: *beş yüz yastık çao kaldı* (Mi 17 / 6).

bu tört sıçı: *bu dört sınır*

miñ yıl: *bin yıl*

tümen kün: *on bin gün*

bu tört sıçı içindeki yirke **miñ** yıl **tümen** künke tegi basmıl erklig bolzun: *bu dört sınır içindeki yere bin yıl on bin güne dek Basmıl sahip olsun* (Sa 04 / 12-13-14).

sekiz sıtır: *sekiz sıtır*

sekiz sıtır kümüşüg men yuka altım: *sekiz sıtır gümüşü ben Yuka aldım* (Mi 07 / 6-7).

sekiz y(i)g(i)rmi: *on sekiz(inci) (gün)*

yunt yıl altınç ay **sekiz y(i)g(i)rmi**ke maña mısırka yür tarıgu yir kergek bolup ...: *At yılı(nın) altıncı ay(ının) on sekiz(inci) (gününde) bana Mısır’a mısır ekecek yer gerek olup ...* (RH 08 / 1-2-3).

ikinti ay: *ikinci ay*

toñuz yıl **ikinti** ay altı otuzka maña şivsadu tutuğa kümiş kergek bolup şinsun şalite on s(ı)tır kümiş altım: *Domuz yıl(ının) ikinci ay(ının) yirmi altı(sın)da bana Şivsadu Tutun’a gümüş gerek olup Şinsun Şali’den on sıtır gümüş aldım* (Lo 10 / 1-4).

altı otuz + Ø: *yirmi altı(ıncı) (gün)*

... yıl sekizinç ay **altı otuz**ka men atay pintuñnuñ satıgı tokuz yastuk çaoñı şivsay taysıtın tükel sanap alıp bu bitignı birtim: ... *yıl(ının) sekizinci ay(ının) yirmi altıncı (gününde) ben Atay Pintun’un satış (bedeli) dokuz yastuk çaoyu Şivsay Taysı’dan eksiksiz sayarak alıp bu belgeyi verdim* (Mi 10 / 1-2-3).

2.2.5. Belirsizlik sıfatı + (sıfatlarıyla birlikte) isim

Varlıkların sayı ve miktar yönünden belirsiz olduğunu ifade eden bu sıfat tamlamaları vesikalarda şu şekilde tespit edilmiştir:

alķu tınl(ı)g: *bütün canlı*

... **alķu** tınl(ı)g uguşıña ...: ... *bütün canlı soyuna* ... (Em 01 / 4).

sayu iki yogun böz: *her iki kalın pamuk kumaş*

sayu iki yogun böz ...: *her iki kalın pamuk kumaş* ... (Lo 04 / 4).

munça neseler: *bunca nesneleri*

munça neselerini san birip bitiglerim algıl tip ķodup bardım: *Bunca nesneleri sayıp belgelerimi al deyip bırakıp gittim* (Mi 19 / 13-14).

2.2.6. Belirtme sıfat-fiili + (sıfatlarıyla birlikte) isim

Belirten ögenin sıfat-fiil olduğu tamlamalar 3 ayrı yapıdadır:

2.2.6.1. Belirtme sıfat-fiili / sıfat-fiil grubu + (sıfatlarıyla birlikte) isim:

almış yir: *aldığı yer*

yrp yangatın **almış yir**niñ bitigi: *Yrp Yanga'dan aldığı yerin belgesi(dir)* (Sa 03 / 26).

açmış yir: *açtığı yer*

toynçoğniñ **açmış yir** adırar: *Toyunçok'un açtığı yer ayırır* (Sa 08 / 9).

teger bölük ülüşlög yir: *düşen hisseli yer*

m(a)ña **teger bölük ülüşlög yirim** birzün: *bana düşen hisseli yerim(i) versin* (Lo 15 / 10-11).

2.2.6.2. Belirtme sıfat-fiili / sıfat-fiil grubu + Ø:

yorır + Ø: *geçerli*

koço kidininde **yorır** iki uçı kinlig otra yirte tamgalıg yüz ıanpuıa üzüşdümeüz: *Koço Pazarı'nda geçerli iki ucu bağılı, orta yerden damgalı yüz kuanpuya anlaştık* (Sa 01 / 4-5).

2.2.6.3. Eksiltili belirtme sıfat-fiili / sıfat-fiil grubu + (sıfatlarıyla birlikte) isim:

içim ıançuk (< Ø+Ø içi+Ø+m Ø-Ø ıançuk): *(benim) ağabeyim (olan) ıançuk*

kidin kırata ıazı kitrinte **içim ıançuk** bile tüz ülüşlög iç şıg yirim atı kıutlug taşka toguru tomlıdu satt(ı)m: *Kazı Kitrin'de ağabeyim ıançuk ile ortak 3 şıg yerimi adı Kutlug Taşka (olan kişiye) doğrudan sattım* (Sa 02 / 3-4-5).

oglum t(u)rdu (< Ø+Ø og(u)l+Ø+um Ø-Ø t(u)rdu): *(benim) oğlum (olan) T(u)rdu*

oglum t(u)rdu kün arslan ikeğü köni birzün: *Oğlum Turdu (ve) Kün Arslan ikisi doğru bir şekilde versin* (Lo 05 / 5).

3. Sonuç

Çalışmada EUHV'de bulunan belirtili tamlamalar dikkate sunulmuştur. “Belirtili İsim Tamlamaları” ve “Belirtili Sıfat Tamlamaları” başlıkları altında değerlendirilen belirtili yapılar arasındaki ilişkinin geçici olduğu saptanmıştır.

Belirtili isim tamlamalarının en bilinen ve konu ile ilgili araştırmalarda yer verilen “(sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki” yapısının yanında “(sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + Ø + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki, (sıfatlarıyla birlikte) belirten isim + belirten eki + (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + Ø + Ø, Ø + Ø (sıfatlarıyla birlikte) belirtilen isim + belirtilen eki + iyelik eki” örneklerinde olduğu gibi belirten veya belirtilen isme gelen eklerin işaretsiz kullanımıyla oluşmuş yapıları da tespit edilmiştir.

İsimleri çeşitli yönlerden belirten görevli sözcükler olan sıfatların EUHV'de işlevsel biçimde kullanıldığı belirlenmiştir. İşaret sıfatı olarak yalnızca “bu” kavram işareti kullanılırken belge tarihleri, para birimleri ve kölelerin yaşları asıl sayı sıfatları ile ifade edilmiştir. Belgelerin tarihlendirilmesi genellikle “on iki hayvanlı Türk takvimine göre yıl ismi + sıra sayı sıfatı + ay + sıra sayı sıfatı / Ø + gün” yapısındadır. Belgenin kaçınıcı ayda hazırlandığı bilgisine göre sıra

sayıları belgelerde yer alırken günlerden önce gelen sıra sayı sıfatlarının bazen işaretli kullanıldığı görülmüştür.

“Kayu, neçe, negü” EUHV’de tespit edilen soru sıfatlarıdır. Belirtme sıfat-fiili yapımında ise /-mlş+/ ve /-r+, -Ar+, -Ir+/ sıfat-fiil eklerinden yararlanılmıştır.

Oluşturulma tarihleri bakımından 9-14. yüzyıllara tarihlendirilen EUHV’de hem isim ve hem de sıfat tamlamalarının isimleri belirtmek amacıyla sık olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Belgelerde belirtili isim tamlamalarının tamlayan ve tamlanan eklerinin bazı kullanımlarda derin yapıda bırakılarak işaretli kullanılması Eski Uygur Türkçesinin gelişmişliğini gösteren önemli kanıtlardandır.

Kısaltmalar

Ad: Evlat edinme vesikası

Em: Azat etme vesikası

EUHV: Eski Uygur Hukuk Vesikaları

Ex: Değiştirme vesikası

Lo: Ödünç alma vesikası

Mi: Karışık belgeler

Pl: Rehin verme vesikası

RH: Kiralama vesikası

Sa: Satış vesikası

Wp: Vasiyetname

Kaynaklar

- Alyılmaz, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının söz dizimi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2015). *İpek Yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Alyılmaz, S. (2017). *Türkçede nesne tekrarlı fiiller*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Arat, R. R. (1987). Makaleler. (haz. Osman Fikri SERTKAYA). Cilt 1 Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Clark L. V. (1975). *Introduction to the Uyghur civil documents of East Turkestan (13th-14th cc.)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Indiana: Indiana University.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gemalmaz, E. (2010). *Türkçenin derin yapısı*. (Haz. C. Alyılmaz, O. Mert). Ankara: Belen Yayıncılık.
- Keskin B. (2022). *Eski Uygur Türkçesi hukuk belgeleri*. Ankara: TDK.
- Radloff, W. (1928). *Uigurische sprachdenkmäler / pamyatniki Uygurskogo yazıka*. Materialien nach dem Tode des Verfassers mit Ergänzungen von S. Malov herausgegeben, Leningrad
- Sayit M. ve Yüsüp, İ. (2000). *Qadimqi Uygur yeziqidiki vesiqiler*. Ürümçi: Şinçan Halk Neşriyatı.

- Seggie, F. N. ve Bayyurt, Y. (2015). *Nitel araştırma – yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şen, N. (2022). *Eski Uyğur hukuk vesikalarının söz dizimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezcan, S. (1978). En eski Türk dili ve yazını. *Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, 1978, Ankara: s. 271-323.
- Yamada, N. (1993). *Uigurubun keiyaku monjo shūsei. Sammlung uigurischer Kontrakte*. (Haz. Juten Oda, Peter Zieme, Hiroshi Umemura, Takao Moriyasu), Cilt I: Gesammelte Arbeiten über die uigurischen Dokumente von N. Yamada. Cilt II: Textband. Texte in Transkription und Übersetzung, Bemerkungen, Listen, Bibliographie und Wörterverzeichnis. Cilt III: Faksimileband, Osaka: Osaka University Press.

Extended Abstract

EUHV, which contains important information about the social, cultural, and commercial life of the Old Uyghurs and the Old Turkic society, was discovered as a result of scientific expeditions to Turfan and its surroundings starting in the 19th century. There are many works written in Old Uyghur Turkish, which constitutes the second period of the Old Turkish period. Works written in Old Uyghur Turkish have been classified by researchers under two headings: “Old Uyghur works written on religious subjects” and “Old Uyghur works written on non-religious subjects.” In addition to letters, texts on astronomy, calendars, and astrology, books on magic, texts on health, proverbs, and wall writings, EUHV is also considered among works written on non-religious topics.

EUHV is important because it contains many elements such as proper names, cultural values, stamps, signatures, and fixed language elements belonging to the old Turkish language and culture. Documents classified as sales, exchanges, rentals, loans, adoptions, pledges, manumissions, wills, and mixed documents according to their content generally follow the same writing format. The introduction section includes the date the document was drawn up and the parties involved, while the development section includes the reason for drawing up the document, the terms and conditions, and penalties. The conclusion section includes the parties to the agreement and witnesses. The language and style features of documents provide important data for linguistic studies.

The subject of this study is “possessive constructions” in EUHV. It has been determined that possessive constructions, which consist of two separate structures, namely definite nouns and definite adjectives, establish a special and provisional relationship between the modifier and the defined. Document review was the preferred method for reaching conclusions. This method is also referred to as documentary research, observation, or document analysis.

Definite possessive compound have been examined in four subgroups. It has been observed that certain suffixes are commonly used without signs, together with the adjectives preceding the modifying and modified elements.

The second heading of the findings is definite adjectival construction. The difference between the attributives and descriptive adjectives is that the attributives demonstrative, possessive, interrogative, numerical, indefinite adjectives and the definite participle.

While only this is “bu” identified as an demonstrative adjective in EUHV, the suffix /+DAkl/ is used to form a possessive adjective. The question words “kayu, neçe, negü,” which are frequently encountered in Old Turkish texts, are used in EUHV to indicate questions in the

form of nouns, functioning as interrogative adjectives. Functional use has been made of numerical adjectives in EUHV.

In document dates, slave ages, and determining the value of paper money or metal, cardinal numbers were used. Ordinal numbers specifically indicate the month or day on which the document was prepared. The structure formed by adding the suffix /+AgU/ to numbers to indicate more than one person has been included in the EUHV as a collective numeral. Words such as alku, sayu, and munça, which express uncertainty in terms of number and quantity, function as adjectives of uncertainty in EUHV. The final subheading of the findings is formed by the definite participle. The participle has formed an adjective phrase by specifying a noun. However, in some examples, it has been determined that the noun being described is in an unmarked position.

As a result, EUHV are important legal documents dating from the 9th to 14th centuries that can be the subject of research in many fields and disciplines. In addition to being legal documents, they contain many cultural elements. Additionally, the aforementioned documents have been selected as subjects for linguistic analysis. In this study, the possessive constructions in EUHV, which are documents written in Old Uyghur Turkish on non-religious topics, have been examined. It has been concluded that both noun and adjective phrases are frequently used in EUHV to indicate nouns. The fact that the suffixes of the noun phrases indicated in the documents are left unmarked in some cases, leaving the deep structure intact, is an important evidence of the sophistication of Old Uyghur Turkish.

In linguistic studies covering the Old Turkish Period, it is believed that examining possessive construction in terms of conceptual relationships facilitates understanding of the subject and is more appropriate to modern syntax analysis methods.

